

Korte bijdragen

Vondsten van Kleine Alken *Alle alle* en Papegaaiduikers *Fratercula arctica* langs de Nederlandse kust

Kleine Alk en Papegaaiduiker zijn na Zeekoet *Uria aalge* en Alk *Alca torda* de meest voorkomende alkachtigen in Nederland. In vergelijking tot de Noordatlantische populatie van beide soorten zijn de in ons land gevonden en waargenomen aantallen echter klein.

Van 1969 tot en met 1985 werden langs de Nederlandse kust veel tellingen van stookolieslachtoffers uitgevoerd. In het archief van het Nederlands Stookolieslachtoffer-Onderzoek (NSO) zijn tellingen van ruim 21 000 km strand opgenomen. Tijdens deze tellingen werden alle dode vogels en (zee)zoogdieren, ongeacht eventuele oliebesmeuring, geregistreerd. Deze gegevens werden aangewend om een overzicht te geven van de vondsten van Kleine Alk en Papegaaiduiker. Daarnaast worden enkele resultaten van metingen en inwendig onderzoek, uitgevoerd volgens de methode beschreven in Camphuysen (1983) en Van Franeker (1983), gepresenteerd.

De Kleine Alk is een broedvogel van arctische streken en voor deze soort liggen onze kustwateren aan de uiterste zuidgrens van het overwinteringsgebied (Cramp 1985). De Kleine Alk staat bekend om zijn geregeld optredende, zuidwaartse invasies (b.v. Witherby 1912, Haverschmidt 1930, Murphy & Vogt 1933), waarbij soms ook in de zuidelijke Noordzee grote aantallen kunnen optreden. Grote invasies zijn in West-Europa sinds de jaren vijftig niet meer voorgekomen. Bij sommige van die invasies treedt ook grote sterfte op (*wreck*). De laatste omvangrijke *wreck* in West-Europa vond plaats in 1950, toen van ZW-Ierland tot Noord-Frankrijk grote aantallen op de kust aanspoelden (Sergeant 1952). Door de harde wind werden Kleine Alken toen tot meer dan 400 km landinwaarts geblazen. Binnen de onderzoeksperiode vond alleen in 1970 in Schotse wateren een invasieachtig verschijnsel plaats (Elkins & Williams 1972). Dat er toen ook grote sterfte kon optreden, was te wijten aan het (toevallig) voorkomen van omvangrijke olievervuiling in dat gebied (Greenwood *et al.* 1971).

In Nederland was de Kleine Alk in november 1974 en november 1985 talrijker dan normaal (van Eerden & van Dijk 1975, archief Club van

Zeetrekwaarnemers). In beide maanden werden in korte tijd vele tientallen Kleine Alken voor onze kust waargenomen. In november 1985 werden bovendien wat meer (8) Kleine Alken doodgevonden dan anders. De Kleine Alk werd uitsluitend in het winterhalfjaar aangetroffen, met maxima in de periode januari-maart (76%, $n = 108$, tabel 1). De laatste jaren worden er wat meer Kleine Alken gevonden dan in de beginperiode van het onderzoek (tabel 2).

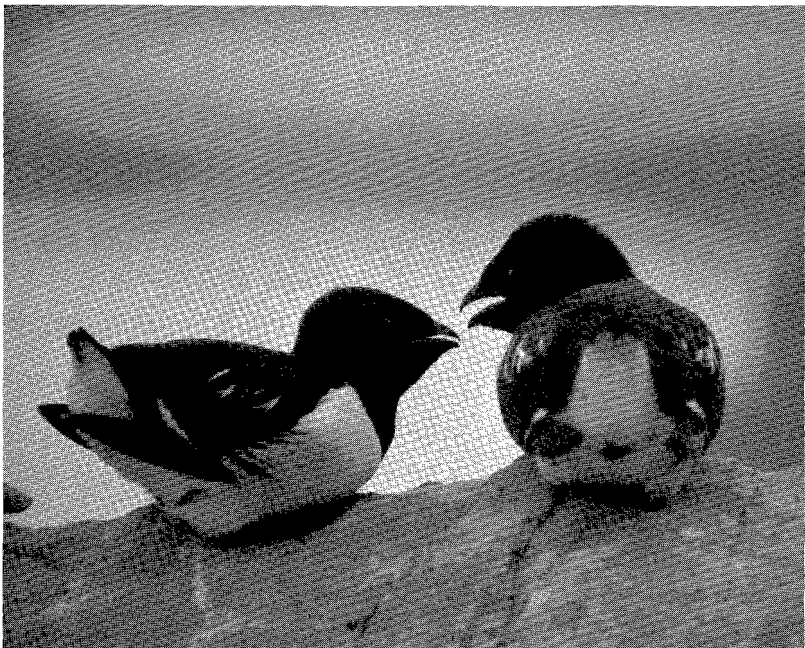
In 1980-85 werden 19 Kleine Alken verzameld voor nader onderzoek. Beide sexen waren even sterk vertegenwoordigd en volwassen vogels waren iets talrijker (4 adulte ♂♂, 3 onvolwassen ♂♂, 6 adulte ♀♀, 2 onvolwassen ♀♀, 4 onbekend). Gezien de maten behoorden de meeste dieren vermoedelijk tot de ondersoort *Alle alle alle* (tabel 3). Een onvolwassen ♂ die op 24 november 1985 door G. Keyl bij Castricum werd verzameld, is opvallend groot (vleugel 130 mm). Helaas ontbrak bij dit exemplaar de kop. Jonge vogels zijn doorgaans wat kleiner dan adulte, zodat dit dier mogelijk tot de noordelijke ondersoort *A. a. polaris* behoorde (zie Cramp 1985).

Vrijwel alle Kleine Alken waren sterk vermaagd en meestal ontbraken noemenswaardige voedselresten in de maag. In één van de daarop onderzochte 14 gevallen werd plastic in de maag aangetroffen. Olie op de veren werd bij 16 vogels vastgesteld (94%, $n = 17$). Ook bij de vogels op de strandtellingen werd meestal olie op de veren gevonden (85%, $n = 91$).

Tabel 1. Verdeling over de maanden van vondsten van Kleine Alken en Papegaaiduiker langs de Nederlandse kust in 1969-85. *Monthly distribution of Little Auks (Kleine Alk) and Puffins (Papegaaiduiker) found dead on the Netherlands coast during 1969-85.*

Maand Month	Km	Kleine Alk		Papegaaiduiker	
		n	p/100 km	n	p/100 km
Jan	3240	30	0.9	16	0.5
Feb	5080	31	0.6	43	0.8
Mrt	2636	21	0.8	21	0.8
Apr	1244	6	0.5	6	0.5
Mei	669	2	0.3	0	0.0
Jun	395	0	0.0	0	0.0
Jul	573	0	0.0	0	0.0
Aug	447	0	0.0	2	0.4
Sep	913	0	0.0	0	0.0
Okt	1083	0	0.0	1	0.1
Nov	2049	10	0.5	1	< 0.1
Dec	3085	8	0.3	1	< 0.1
Totaal	21414	108	0.5	91	0.4

Kleine Alken, juli 1977, Spitsbergen (Mennobart van Eerden). *Little Auks* Alle alle.

De Papegaaiduiker komt als broedvogel niet alleen in arctische gebieden voor, maar is in Europa ook algemeen in Noorwegen, op IJsland, de Faeröer Eilanden en in Schotland (Cramp 1985). Niettemin is ook voor deze soort het Nederlandse kustgebied, noch in de winter, noch in de zomer van groot belang. Grote invasies zijn van deze soort niet bekend, maar tijdens die van Kleine Alken worden soms ook wel wat meer Papegaaiduikers in ons land vastge-

steld dan in andere jaren (vgl. Haverschmidt 1930). Bij de omvangrijke wreck van Alk en Zeekoet op de Britse oostkust in 1983 waren ook vrij veel Papegaaiduikers betrokken (Underwood & Stowe 1984).

Het aantal doodgevonden Papegaaiduikers in ons land verschilde niet veel van jaar tot jaar (tabel 2). In 1969- 70, 1976 en 1983 werden wat grotere aantallen gevonden dan in de overige jaren. In elk van deze gevallen was olievervuiling de belangrijkste doodsoorzaak. Sterker nog dan de Kleine Alk is de concentratie van vondsten in de periode januari-maart (88%, n = 91, tabel 1).

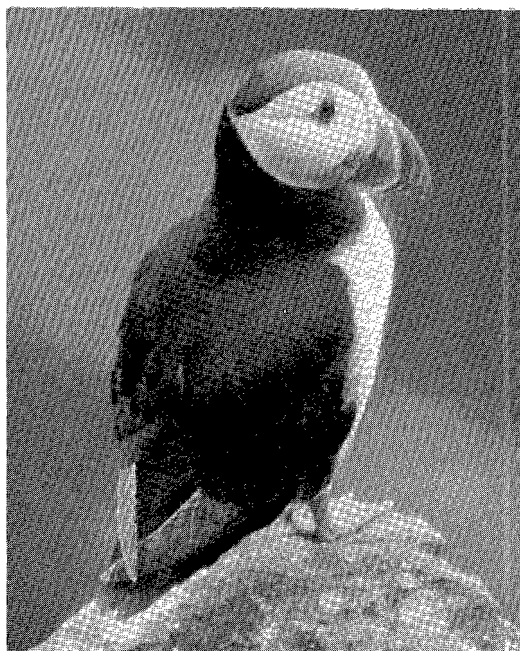
Slechts acht Papegaaiduikers konden aan een nader onderzoek worden onderworpen. De snavel gaf daarbij een indicatie van de leeftijd (vgl. Petersen 1976, Harris 1979); de sexe werd door inwendig onderzoek vastgesteld. Het ging om één adulte ♂ in winterkleed, twee tweede-kalenderjaars (2kj) ♂♂, één 2kj ♀, één 4kj ♀ en één 2kj en één 3kj van onbekende sexe.

Tabel 2. Vondsten van Kleine Alken en Papegaaiduikers langs de Nederlandse kust in 1969-85. *Annual numbers of Little Auks (Kleine Alk) and Puffins (Papegaaiduiker) found dead on the Netherlands coast during 1969-85.*

Jaar Year	Km	Kleine Alk		Papegaaiduiker	
		n	p/100 km	n	p/100 km
1969	688	1	0.1	9	1.3
1970	600	3	0.5	13	2.2
1971	650	1	0.1	0	0.0
1972	391	0	0.0	0	0.0
1973	466	1	0.2	1	0.2
1974	180	0	0.0	0	0.0
1975	269	1	0.4	0	0.0
1976	257	0	0.0	3	1.2
1977	338	1	0.3	1	0.3
1978	598	5	0.8	2	0.3
1979	861	4	0.5	4	0.5
1980	1214	7	0.6	1	0.1
1981	3342	21	0.6	10	0.3
1982	2569	3	0.1	1	< 0.1
1983	3949	30	0.8	39	1.0
1984	3002	15	0.5	4	0.1
1985	2040	15	0.7	3	0.1
Totaal	21414	108	0.5	91	0.4

Tabel 3. Maten (mm) en gewichten (g) van in 1980-85 langs de Nederlandse kust verzamelde Kleine Alken (aantallen tussen haakjes). *Measurements (mm) and weights (g) of Little Auks collected on the Netherlands coast in 1980-85 (sample size within brackets).*

	Spreading	$\bar{x}$ ♂♂	$\bar{x}$ ♀♀
Snavel <i>Bill</i>	13.6- 15.8 (14)	14.6 (6)	14.7 (8)
Kop <i>Head</i>	52 - 54 (9)	53.2 (5)	53.0 (4)
Tarsus <i>Tarsus</i>	20.0- 22.5 (15)	21.3 (5)	21.3 (6)
Vleugel <i>Wing</i>	119 -130 (19)	126.1 (7)	124.4 (8)
Gewicht <i>Weight</i>	105 -145 (13)	123.0 (6)	117.8 (7)

Papegaaiduiker, 16 juni 1985, Runde, Noorwegen (A. C. Zwaga). Puffin *Fratercula arctica*.

Ook op de strandtellingen werd een breed spectrum aan kleden en leeftijden gevonden, waarbij onvolwassen vogels zeker niet overheersten.

Helaas zijn de koppen van Papegaaiduikers bij schedelverzamelaars erg geliefd, zodat veel waardevol materiaal verloren gaat. De gemeten vleugellengten ($\bar{x}$ = 154.4 mm, spreiding 146-168 mm, n = 7) vallen alle binnen de variatie van de zuidelijke ondersoort *grabae* (Cramp 1985). Twee terugmeldingen duiden op Britse herkomst van de vogels op onze kust: in 1969 werd een volwassen Papegaaiduiker gevonden op Texel die in 1964 als adult geringd was op de Farne Islands (vgl. Dijkse & Dijkse 1977) en in 1980 werd op Terschelling een onvolwassen exemplaar gevonden dat in 1979 als juveniel geringd was in de Firth of Forth (Schotland).

Het verzamelde materiaal is te klein om veel te zeggen over de conditie van de vogels. Twee zwaar met olie besmeurde dieren hadden nog een behoorlijke vetreserve, de overige, meest licht met olie bevuilde Papegaaiduikers waren sterk vermagerd. In één van de vijf daarop onderzochte gevallen werd plastic in de maag gevonden. Op het strand werd bij 83% (n = 78) oliebesmeuring geconstateerd.

Dankwoord Bij het inwendige onderzoek van de vogels, dat plaats vond op het Instituut voor Taxonomi-

sche Zoölogie (ITZ) te Amsterdam, werd veel medewerking ondervonden van Tineke Prins, Henk Sandee en dr Jan Wattel, waarvoor mijn welgemeende dank.

Summary *Numbers of Little Auks Alle alle and Puffins Fratercula arctica found on the Netherlands coast during 1969-85*

More than 21 000 km of coastline was covered during the 1969-85 beached bird survey. A review is given of the numbers of Little Auks and Puffins found (tab. 1, 2). Biometrical data (tab. 3) and results of dissection are also presented. Both Little Auk and Puffin are scarce in the Netherlands and the Dutch coastal waters are considered unimportant for the species throughout the year. The majority of birds was found and observed during late autumn and winter. No major influx was observed for either of the two species, nor did a wreck occur in recent years.

It is thought that the majority of 19 Little Auks collected during 1980-85 belonged to the subspecies *alle*, but one quite large (wing 130 mm), unfortunately be-headed, immature male was found in 1985, possibly belonging to ssp. *polaris*. In the Little Auks collected, males and females occurred in equal numbers, with adults predominating. In 8 Puffins collected and 82 birds left on the beach, a wide spectrum of ages and plumages was found. Ringed Puffins, originating from the British Isles (Farne Islands and Firth of Forth) were found twice. Oil is considered to be the major cause of death, both in Little Auks (85% oil fouled, n = 91) and Puffins (83% oiled, n = 78).

Literatuur

- CAMPHUYSEN C. J. 1983. Overzicht van de zeevogelsterfte voor de Nederlandse kust, winter 1982/83. Nieuwsbrief ned. Stookolieslachtoffer-Onderzoek 4: 97-122.
- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. (ed.) 1985. The birds of the Western Palearctic, 4. Oxford University Press, Oxford.
- DIJKSEN A. J. & DIJKSEN L. J. 1977. Texel — vogeleiland. Thieme, Zutphen.
- ELKINS N. & WILLIAMS M. R. 1972. Aspects of seabird movement off northeast Scotland. Scot. Birds 7: 66-75.
- VAN EERDEN M. R. & VAN DIJK J. 1975. Verslag over de periode juli 1974 t/m december 1974. Verslag Club van Zeetrekwaarnemers 7.
- VAN FRANEKER J. A. 1983. Inwendig onderzoek aan zeevogels. Nieuwsbrief ned. Stookolieslachtoffer-Onderzoek 4: 144-167.
- GREENWOOD J. J. D. *et al.* 1971. A massive wreck of oiled seabirds: northeast Britain, winter 1970. Scot. Birds 6: 235-250.
- HARRIS M. P. 1979. Age determination and first breeding of British Puffins. Br. Birds 74: 246-256.
- HAVERSCHMIDT F. 1930. Invasie van Kleine Alken (*Alle alle* (L.)) en Papegaaiduikers (*Fratercula arctica* (L.)) na de stormen in de tweede helft van December 1929. Ardea 19: 63-65.
- MURPHY R. C. & VOGT W. 1933. The Dovekie influx of 1932. Auk 50: 325-349.

- PETERSEN A. 1976. Size variables in Puffins *Fratercula arctica* from Iceland, and bill features as criteria of age. *Orn. scand.* 7: 185-192.
- SERGEANT D. E. 1952. Little Auks in Britain, 1948 to 1951. *Br. Birds* 45: 122-131.
- UNDERWOOD L. A. & STOWE T. J. 1984. Massive wreck of seabirds in eastern Britain, 1983. *Bird Study* 31: 79-88.
- WITHERBY H. F. 1912. The 1912 wreck of the Little Auk. *Br. Birds* 5: 282-286, 306-311, 337-338.

C. J. Camphuysen, *Nederlands Stookolieslactoffer-Onderzoek (NSO), Westzanerdijk 210, 1507 AM Zaandam*

Gebruik van een onvoorspelbare voedselbron door piepers *Anthus* spp. en Witte Kwikstaarten *Motacilla alba*

Van 5 tot en met 10 januari 1985 werd de Lange Vaart in Bleiswijk uitgebaggerd. Bij de aanvang van het baggeren was de ijslaag op de vaart c. 7 cm dik, aangegroeid tot ruim 10 cm aan het einde van de werkzaamheden. De minimumtemperatuur daalde tot -13 °C, terwijl de temperatuur overdag niet boven het vriespunt uitkwam. De relatief warme baggerspecie bleek een aantrekkelijke foerageerplaats voor vogels te zijn.

Vijf Graspiepers *Anthus pratensis* en enkele Waterpiepers *A. s. spinoletta* hadden de plotse ling ontstane voedselbron al op de eerste dag van het baggerwerk ontdekt. In de daaropvolgende dagen groeide dit gezelschap aan tot vijf Graspiepers, tien Waterpiepers, twee Witte

Kwikstaarten *Motacilla alba* en zelfs een Oeverpieper *A. s. littoralis*.

Het is verbazingwekkend te zien hoe snel vogels kunnen reageren op het ontstaan van een onvoorspelbare voedselbron. Hoe dat precies in zijn werk gaat, is onduidelijk. Zodra echter het foerageergebied bekend is, kan deze informatie aan andere vogels worden overgedragen. Gemeenschappelijke slaappleaatsen zouden daarbij een belangrijke rol kunnen spelen: door elkaar bij het afvliegen naar de voedselgebieden in de gaten te houden, kan informatie over gunstige foerageerplaatsen worden uitgewisseld (Ward & Zahavi 1973, Fleming 1981).

Summary *Use of an unpredicted feeding area by pipits Anthus spp. and White Wagtails Motacilla alba*

During severe frost, a canal was dredged near Bleiswijk ZH on 5-10 January 1985. Already on the first day of dredging, the mud was recognized as a suitable feeding area by Meadow Pipits *Anthus pratensis* and Water Pipits *A. s. spinoletta*. On subsequent days, five Meadow Pipits, ten Water Pipits, two White Wagtails *Motacilla alba*, and one Rock Pipit *A. s. littoralis* were foraging at the site. It is suggested that the information on the existence of this suitable feeding area might have been transmitted at a communal roost.

Literatuur

- FLEMING T. H. 1981. Winter roosting and feeding behaviour of Pied Wagtails *Motacilla alba* near Oxford, England. *Ibis* 123: 463-476.
- WARD P. & ZAHAVI A. 1973. The information of certain assemblages of birds as „information-centres” for food-finding. *Ibis* 115: 517-534.

J. van Ardenne, *Heemskerkstraat 4, 2665 AK Bleiswijk*